

Projekt Edukacyjny realizowany przez nauczycieli ZS nr 5 w ramach Warszawskich Inicjatyw Edukacyjnych

Na styku wielu kultur, na szlaku wydarzeń dziejowych, śladami bohaterów literackich – wędrówki po starej i nowej Warszawie

Projekt ma charakter interdyscyplinarny, łączy wiedzę historyczną, literacką i wiedzę o kulturze. Biorący w nim udział uczniowie poznają ciekawe, opisywane również w literaturze pięknej, miejsca, będące świadectwem trudnej, zawilej historii Warszawy, następnie przygotowują prace konkursowe. Przedsięwzięcie obejmuje sześć bloków tematycznych:

1. Od początków miasta do „czasów stanisławowskich”;
2. Wiek XIX – epoka spisków, powstań i „pozytywistycznej pracy”;
3. Warszawa miastem wielokulturowym;
4. „Lata dwudzieste, lata trzydzieste” w stolicy;
5. Warszawa okresu wojny i okupacji;
6. Od zakończenia II wojny światowej po czasy współczesne – Warszawa stolicą europejską.

W projekcie przewiduje się udział uczniów ze wszystkich poziomów klas . W sposób szczególny należałoby rozpropagować założenia programowe projektu wśród uczniów mających z różnych przyczyn ograniczony dostęp do źródeł wiedzy, dóbr kultury, pozbawionych możliwości uczestniczenia w życiu kulturalnym stolicy. Zajęcia planowane są jako poszerzeniem wiedzy programowej z języka polskiego, wiedzy o kulturze, historii, wiedzy o społeczeństwie, geografii i podstaw przedsiębiorczości oraz jako forma doskonalenia umiejętności posługiwania się technologią komputerową.

Realizatorzy projektu przewidują następującą kolejność działań:

- a) ogłoszenie konkursu o zasięgu warszawskim na najciekawszą pracę poświęconą Warszawie, przygotowaną z wykorzystaniem technologii informacyjnej (np. film, prezentacja multimedialna, gra edukacyjna, puzzle, domino, mapka). Informacje o konkursie (idea, cele, kategorie konkursu, terminarz) zostaną przesłane do szkół warszawskich. Po otrzymaniu zgłoszeń od zainteresowanych uczniów zostaną ustalone terminy zajęć warsztatowych,
- b) Warsztaty będą odbywały się w Zespole Szkół nr 5 w Warszawie. Podczas zajęć młodzież zapozna się z materiałami dydaktycznymi (źródła historyczne, teksty literatury pięknej, slajdy, albumy itp.) dotyczącymi wybranych epok, miejsc i wydarzeń dziejowych. Ze względu na interdyscyplinarny charakter zaproponowanych tematów, zajęcia poprowadzą jednocześnie nauczyciele różnych przedmiotów – realizatorzy projektu mający doświadczenie i osiągnięcia w pracy z uczniami niepełnosprawnymi i wywodzącymi się z rodzin dysfunkcyjnych. Celem warsztatów będzie ukazanie wieloaspektowości poruszanych zagadnień i jednocześnie uporządkowanie przekazywanej wiedzy. Każde ze spotkań warsztatowych kończy zaplanowanie,

wspólnie z młodzieżą, trasy wycieczki po Warszawie z uwzględnieniem najistotniejszych treści merytorycznych.

- c) Wycieczki (autokarowe lub miejskimi środkami lokomocji), w trakcie których uczniowie będą poszukiwać śladów miejsc i wydarzeń, stylów i prądów artystycznych w konkretnej przestrzeni topograficznej miasta; będą konfrontować wiedzę teoretyczną wyniesioną z zajęć warsztatowych z realiami współczesnej Warszawy oraz dokumentować odwiedzane miejsca w postaci fotografii, filmów itp. W ciągu miesiąca po zakończeniu wycieczek młodzież przygotowuje prace konkursowe o Warszawie.
- d) Konkurs na najciekawszą pracę z wykorzystaniem technologii komputerowej zostanie rozstrzygnięty po zrealizowaniu cyklu sześciu wycieczek tematycznych. Komisja konkursowa oceni prace pod względem zawartości merytorycznej i nowatorskiej formy (umiejętności informatyczne), autorzy najlepszych prac otrzymają nagrody.
- e) W ramach projektu przewiduje się utworzenie strony internetowej, na której zostaną zamieszczone wyróżnione i nagrodzone prace oraz materiały metodyczne dla nauczycieli, scenariusze lekcji, szkice i pomysły edukacyjne powstałe w trakcie realizacji projektu, udostępnione dla wszystkich zainteresowanych historią i kulturą Warszawy oraz taką formą edukowania młodzieży.

Warszawa jest stosunkowo młodym miastem, dlatego gros wydarzeń historyczno-literackich miało miejsce w XIX i XX stuleciu. Wobec tego znaczna część treści projektu adresowana jest do uczniów klas II ,I II, IV.

Harmonogram i terminarz wycieczek uwzględnia treści programowe realizowane na poszczególnych poziomach kształcenia.

Styczeń 2010 – ogłoszenie konkursu na pracę o Warszawie (z wykorzystaniem technik multimedialnych) inspirowaną wycieczkami po mieście stołecznym i tematyka warsztatów edukacyjnych.

Czerwiec 2010 – wycieczka od założenia miast po „czasy stanisławowskie”- klasy pierwsze.

Luty 2009 – wycieczka śladami miejsc pamięci związanych z okresem powstań XIX w. i pracy pozytywistycznej (na podstawie tekstów literackich 2. połowy XIX w., zwiedzanie miejsc i obiektów uwiecznionych w literaturze)- klasy drugie.

Wrzesień 2009 – wycieczka w poszukiwaniu miejsc związanych z okresem II Rzeczypospolitej – klasy trzecie

Październik 2009 – wycieczka – oddanie hołdu poległym i pomordowanym Warszawiakom w okresie okupacji hitlerowskiej (muzea, cmentarze, pomniki) – klasy maturalne

Marzec 2010 – wycieczka śladami PRL-u i współczesności – budownictwo socrealistyczne, obiekty związane z dziejami Polski po 1944 r. , nowoczesne budowle o standardzie europejskim, inwestycje – klasy maturalne.

Listopad 2010 – wielokulturowe dziedzictwo Warszawy – klasy drugie.

Grudzień 2010 – podsumowanie przedsięwzięcia: konkurs wiedzy, konferencja z udziałem uczestników projektu, opracowanie materiałów edukacyjnych przeznaczonych do publikacji i dalszego rozpowszechniania.

Partnerzy biorący udział w realizacji projektu

- ✓ Biuro Edukacji w Warszawie
- ✓ Urząd Dzielnicy Warszawa - Praga Południe
- ✓ Towarzystwo Przyjaciół Warszawy
- ✓ Praski Oddział PTTK w Warszawie

PRZYKŁADOWE PREZENTACJE WYCIECZEK, KTÓRE ZORGANIZOWANO W RAMACH PROJEKTU

Reduta nr 54

Znana pod nazwą *Reduta Ordon* – uwieczniona w wierszu przez Adama Mickiewicza na podstawie opowiadania Stefana Garczyńskiego, naocznego świadka wydarzenia. Reduta znajdowała się w Warszawie na styku dzielnic Wola i Ochota.

W pasie fortyfikacji z okresu powstania listopadowego z 1831 **Reduta nr 54** była pozycją osłaniającą główny szaniec wolski nr 56.

Reduta w 1831

6 września 1831 reduta została zaatakowana przez Rosjan pod dowództwem generała Jafimowa. Ppor. Julian Konstanty Ordon nigdy nie dowodził redutą nr 54, która wyleciała w powietrze podczas obrony Warszawy, był dowódcą artylerii reduty, a dowódcą reduty był mjr Ignacy Dobrzelewski. Obsada reduty składała się z 2 kompanii 1 psp (1 DP), 6 dział, 1 hakownicy, 43 artylerzystów. Działa znajdujące się w reducie były starymi wałowymi działami austriackimi i pruskimi o niewielkiej skuteczności. W momencie wdarcia się Rosjan reduta szybko padła. Nastąpił w tym momencie wybuch jednego z dwóch składów amunicji. Są dwie teorie co do przyczyn eksplozji:

- o przypadkowym zaprószeniu ognia przez Polaków w trakcie wycofywania,
- o wykonaniu przez artylerzystów rozkazu zniszczenia składów amunicji wydanego właśnie przez Ordon w momencie opuszczania szańca przez polską obsadę.

Żołnierzom polskim nie udało się uciec ze względu na gwałtowne wdarcie się szturmujących Rosjan. Miało zginąć w niej 100 Rosjan. Zaś ogólne straty rosyjskie to ok. 600 żołnierzy. Zginęło dwóch pułkowników rosyjskich, dowodzący generał Jafimow, a generał Gejsmar został ranny.

Druga wojna światowa

We wrześniu 1939 w czasie kampanii wrześniowej punkt oporu 8 kompanii 40 pułku piechoty prowadzącej walki w obronie Warszawy. 9 września 1939 w okolicy ulicy Wolskiej i reduty Ordon została rozbita niemiecka kolumna czołgów i pojazdów piechoty.

Pamięć o reducie

Adam Mickiewicz w swoim wierszu uśmiercił polskiego dowódcę artylerii – ppor. Ordon, gdy tymczasem przeżył on wybuch (co najwyżej nieco poparzony) i udał się na emigrację. Tam w wieku 77 lat popełnił samobójstwo, a jego grobowiec znajduje się na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

„Reduta Ordona” – Adam Mickiewicz

Nam strzelać nie kazano. - Wstąpiłem na działo
I spójrzałem na pole; dwieście armat grzmiało.
Artyleryi ruskiej ciągną się szeregi,
Prosto, długo, daleko, jako morza brzegi;
I widziałem ich wodza: przybiegł, mieczem skinął
I jak ptak jedno skrzydło wojska swego zwinął;
Wylewa się spod skrzydła ściśniona piechota
Długą czarną kolumną, jako lawa błota,
Nasypana iskrami bagnetów. Jak sępy
Czarne chorągwie na śmierć prowadzą zastępy.

Przeciw nim sterczy biała, wąska, zaostrzona,
Jak głaz bodzący morze, reduta Ordona.
Sześć tylko miała armat; wciąż dymią i świecą;
I nie tyle prędkich słów gniewne usta miecą,
Nie tyle przejdzie uczuć przez duszę w rozpacz,
Ile z tych dział leciało bomb, kul i kartaczy.
(...)
Tam kula, lecąc, z dala grozi, szumi, wyje.
Ryczy jak byk przed bitwą, miota się, grunt ryje; -
Już dopadła; jak boa wśród kolumn się zwija,
Pali piersią, rwie zębem, oddechem zabija.
Najstraszniejszej nie widać, lecz słyhać po
dźwięku,
Po waleniu się trupów, po ranionych jęku:
Gdy kolumnę od końca do końca przewierci,
Jak gdyby środkiem wojska przeszedł anioł śmierci.
(...)
Ale sypią się wojska, których Bóg i wiara

Jest Car.
(...)
Ura! ура! Patrz, blisko reduty, już w rowy
Wala się, na faszynę kładąc swe tułowy;
Już czernią się na białych palisadach wałów.
Jeszcze reduta w środku, jasna od wystrzałów,
Czerwieni się nad czernią: jak w środek mrowiaka
Wrzucony motyl błyska, - mrowie go naciska, -
Zgasł - tak zgasła reduta. Czyż ostatnie działo
Stracone z łoża w piasku paszczę zagrzebało?
Czy zapal krwią ostatni bombardyer zalał?
Zgasnął ogień. - Już Moskal roгатki wywalał.

Gdzież ręczna broń? - Ach, dzisiaj pracowała
więcej
Niż na wszystkich przeglądach za władzy książęcej;
Zgadłem, dlaczego milczy, - bo nieraz widziałem
Garstkę naszych walczącą z Moskali nawalem.
(...)
Słyszałem, że coś do mnie mówił mój Jenerał.
On przez lunetę wspartą na moim ramieniu
Długo na szturm i szaniec poglądał w milczeniu.
Na koniec rzekł; "Stracona". - Spod lunety jego
Wymknęło się łez kilka,
(...)
Działa i naszych garstka, i wrogów gromady;
Wszystko jako sen znikło. - Tylko czarna bryła
Ziemi niekształtnej leży - rozjemcza mogiła.
(...)

Reduta nr 56

Działo nr 56 zwane *Redutą Wolską*, *Redutą Sowińskiego* lub *Fortem Sowińskiego* znajduje się w Warszawie w dzielnicy Wola przy skrzyżowaniu ulic Wolskiej i Redutowej.

Historia

Reduta powstała w 1831 roku w miejscu wcześniejszych fortyfikacji z Insurekcji kościuszkowskiej z 1794, a jak głosi tradycja w miejscu wcześniejszych szwedzkich fortyfikacji z XVII w.

W lipcu 1831 dowódcą reduty nr 56 na Woli mianowano Józefa Sowińskiego. W miarę zbliżania się wojsk rosyjskich do Warszawy, w sierpniu powierzono mu dowodzenie obroną Woli, a 22 sierpnia awansowano na generała brygady.

6 września 1831 główne uderzenie rosyjskie zostało skierowane na Wolę, bronioną przez 1300 żołnierzy i mającą 12 dział (przeciwko 87 batalionom i 114 szwadronom wspieranym ogniem 100 dział). Kilkogodzinna obrona Woli prowadzona przez Sowińskiego nie miała dalszych szans powodzenia wobec przewagi wroga. Dokładne okoliczności śmierci generała Sowińskiego nie są znane (jedna z wersji mówi o śmierci przed ołtarzem w kościele, inna wersja mówi o śmierci przy armacie, ponieważ ugrzęzła drewniana noga generała).

Kościół św. Wawrzyńca w Warszawie

Jednonawowy kościół na planie prostokąta z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Podczas oblężenia Warszawy przez wojska pruskie w 1794 kościół zamieniono na bastion obronny i został on zniszczony.

W 1807 odremontowany i konsekrowany w 1811 r.

W 1831 r. świątynia została ponownie zniszczona, ponieważ znalazła się w obrębie słynnej reduty wolskiej. Po upadku powstania w 1834 kościół został zamieniony na **cerkiew Włodzimierskiej Ikony Matki Bożej**, patronki dnia, w którym zdobyto Warszawę. Dla upamiętnienia zwycięskiej bitwy w ściany cerkwi wmurowano 12 rosyjskich łuf armatnich z kulami, które tkwią w nich do dnia dzisiejszego. W 1845 umieszczono tu również 6 tablic z inskrypcjami, upamiętniających uczestników szturmów oraz jego przebieg.

„Sowiński w okopach Woli” Juliusz Słowacki

W starym kościółku na Woli
Został generał Sowiński,
Starzec o drewnianej nodze,
I wrogom się broni szpadą;
A wokoło leżą wodze
Batalionów i żołnierze,
I potrzaskane armaty,
I gwery: wszystko stracone!

Jenerał się poddać nie chce,
Ale się staruszek broni
Oparłszy się na ołtarzu,
Na białym bożym obrusie,
I tam łokieć położywszy,
Kędy zwykle mszały kładą,
Na lewej ołtarza stronie,
Gdzie ksiądz Ewangelią czyta.
(...)

„Choćby nie było na świecie
Jednego już nawet Polaka,
To ja jeszcze zginąć muszę
Za miłą moją ojczyznę,
I za ojców moich duszę
Muszę zginąć... na okopach,
Broniąc się do śmierci szpadą
Przeciwko wrogom ojczyzny.

„Aby miasto pamiętało
I mówiły polskie dziatki,
Które dziś w kołyskach leżą
I bomby grające słyszą,
Aby, mówię, owe dziatki
Wyrósłszy wspomniały sobie,
Że w tym dniu poległ na wałach
Jenerał — z nogą drewnianą.
(...)

Pałac Zamoyskich w Warszawie (Nowy Świat)

Mieści się w Warszawie przy ul. Nowy Świat 67 i 69. W roku 1802 pałac kupiła Anna z Zamoyskich Sapieżyna. W budynku tym zamieszkał wtedy Stanisław Staszic; tu też zmarł w roku 1826. W 1839 posiadłość stała się własnością Andrzeja Zamoyskiego. Nowy właściciel w latach 1843-1846 dokonał jego przebudowy pod kierunkiem Henryka Marconiego, który nadał budowli okazałości. Jej fasadę zaakcentował tympanonem zdobionym płaskorzeźbami Pawła Malińskiego przedstawiającymi sceny mitologiczne.

W roku 1863 z okna pałacu członkowie Żandarmerii Narodowej dokonali zamachu na przejeżdżającego Nowym Światem namiestnika carskiego Fiodora Berga. Po tym wydarzeniu

pałac został skonfiskowany przez zaborcę, a jego wnętrza zrabowane; z mieszkania siostry Fryderyka Chopina wyrzucono fortepian kompozytora, co opisał Cyprian Kamil Norwid we wierszu *Fortepian Szopena*.

„Fortepian Chopina” Cyprian Kamil Norwid

Oto — patrz, Fryderyku! To Warszawa:
Pod rozplómięną gwiazdą
Dziwnie jaskrawa — —
— Patrz, organy u Fary; patrz! Twoje gniazdo:
Owdzie patrycjalne domy stare
Jak *Pospolita*-*rzecz*,
Bruki placów głuche i szare
I Zygmunutowy w chmurze miecz.

Patrz!... Z zaułków w zaułki
Kaukaskie się konie rwą
Jak przed burzą jaskółki,
Wyśmigając przed pułki
*Po**sto* — *po* *sto* — —
— Gmach zajął się ogniem, przygasł znów,
Zapłonął znowu — — i oto pod ścianę
Widzę czoła ożałobionych wdów
Kolbami pchane — —
I znów widzę, acz dymem oślepiam,
Jak przez ganku kolumny
Sprzęt podobny do trumny
Wydźwigają... runął... runął... — Twój
fortepian!

Ten!... co Polskę głosił, od zenitu
Wszchedoskonołości Dziejów
Wziętą, hymnem zachwytu,
Polskę — przemienionych kołodziejów;
Ten sam — runął — na bruki z granitu!

Pałac Czapskich w Warszawie

Nazywany także **pałacem Krasieńskich** lub **Raczyńskich** znajduje się w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu 5. Od roku 1809, po śmierci Stanisława Małachowskiego, pałac stał się własnością rodziny Krasieńskich. Stał się jednym z ośrodków życia kulturalnego Warszawy. Odbywały się w nim spotkania literackie pisarzy i poetów organizowane przez Wincentego Krasieńskiego, ojca Zygmunta Krasieńskiego.

Miejsce upamiętnione przez Adama Mickiewicza w „Dziadach” cz. III, scena VII - Salon Warszawski.

Pałac Czapskich widziany z Krakowskiego Przedmieścia

Szkoła Główna Warszawska

Polska szkoła wyższa w Warszawie działająca w latach 1862–1869. Powołana w czerwcu 1862 przez dyrektora Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Aleksandra Wielopolskiego na mocy ukazu cesarza Aleksandra II. Powstała na bazie rozwiązanej w 1862 Akademii Medyko-Chirurgicznej. Mieściła się w budynkach skasowanego w 1831 przez władze rosyjskie Uniwersytetu Warszawskiego. Jej rektorem został Józef Mianowski. Posiadała 4 wydziały:

- Prawa i Administracji
- Filologiczno-Historyczny
- Matematyczno-Fizyczny
- Lekarski

Zamknięta w listopadzie 1869 w ramach represji po powstaniu styczniowym. Kuźnia pozytywistycznych umysłów. W szkole kształcili się między innymi: Aleksander Świętochowski, Bolesław Brus, Henryk Sienkiewicz

Kolumna Zygmunta

Kolumna Zygmunta pochodzi z 1644 i jest najstarszym świeckim pomnikiem w Warszawie. Została wystawiona z fundacji jego syna Władysława IV Wazy, który chciał w ten sposób uczcić pamięć swojego ojca. Monumentalny pomnik króla stał poza murami miasta aż do 1818. Koncepcję kolumny opracowali Augustyn Locci i Constantino Tencalla. Brązowy posąg króla pierwotnie złożony wykonał bolończyk Clemente Molli, a odlew z brązu wykonał królewski ludwisarz Daniel Tym.

Kolumna Zygmunta przechodziła kilka renowacji. Pierwszą w 1743 przeprowadzał Franciszek Dąbrowski. Następną w 1810 wykonali Jakub Kubicki i Józef Boretti. W 1827 otaczające kolumnę ogrodzenie z żelaznych krat zmieniono na kamienne słupy połączone żelaznymi łańcuchami. W 1854 Henryk Marconi zaprojektował nowe otoczenie pomnika. Jego podstawa została otoczona żeliwną balustradą i ozdobiona czterema tryskającymi wodą trytonami zaprojektowanymi przez rzeźbiarza Kissa z Berlina, odlanymi z cynku w warszawskiej fabryce Karola Mintera. W latach 1862-1863 przeprowadzane były prace renowacyjne pod kierunkiem Józefa Orłowskiego.

Gruntowną rekonstrukcją w latach 1885-1887 zawiadywał Edward Cichocki. Wówczas zwietrzały trzon kolumny z permskiego zlepieńca zygmuntońskiego zastąpiono granitowym. W związku z pracami regulacyjnymi przesunięto wtedy pomnik z osi Krakowskiego Przedmieścia ku zachodowi. W latach 1929-1931 podczas prac renowacyjnych przywrócono otoczeniu kolumny pierwotny wygląd usuwając basen, trytony i balustradę.

Kolumna Zygmunta została powalona w nocy z 1 na 2 września 1944, trafiona pociskiem z niemieckiego działa czołgowego.

W 1949 odbudowana (zatuszowano ok. 200 uszkodzeń figury, dorobiono lewą dłoń, szablę i krzyż); z powodu budowy trasy W-Z figurę przesunięto o 6 m w kierunku płn.-wsch. i lekko obrócono. Nowy trzon kolumny został wykonany z granitu strzegomskiego. Uroczysty powrót kolumny nastąpił 22 lipca 1949. Starsze trzony kolumny są eksponowane w jej pobliżu, opodal Zamku Królewskiego.

Bazylika archikatedralna św. Jana Chrzciciela w Warszawie

Pierwszą świątynią w tym miejscu była wybudowana na przełomie XIII i XIV wieku drewniana kaplica zamkowa, która w 1339 stała się kościołem parafialnym miasta (w 1390 staraniem księcia Janusza I Mazowieckiego powstała tu budowla murowana), a także miejscem pochówku książąt mazowieckich.

W 1406 kościół farny stał się kolegiatą (kapituła przybyła z Czerska), w 1798 po utworzeniu godności biskupa warszawskiego kolegiata otrzymała tytuł katedry, a w 1818 stała się archikatedrą.

W czasie stanu wojennego w Królestwie Polskim, 15 października 1861 wojska rosyjskie dowodzone przez wojskowego generał-gubernatora warszawskiego Aleksandra Daniłowicza Gerstenzweiga dokonały pacyfikacji ludności cywilnej zebranej tu dla uczczenia rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki. W wyniku tego kościół katolicki ogłosił 16 października zamknięcie wszystkich kościołów warszawskich.

Katedra była wielokrotnie przebudowywana, najczęściej w XIX wieku (neogotyku angielski). Kościół do XIX wieku stanowił przykład gotyku. Świątynia została niemal całkowicie zniszczona przez Niemców w 1944. Zrekonstruowano ją w latach 1948 - 1956 wzorując się na planach pierwotnego kościoła z XIV wieku. Powojenna fasada została zbudowana w tzw. gotyku nadwiślańskim i wzorowana była na fasadzie kościoła dominikanów pw. św. ap. Piotra i Pawła w Chełmnie. W 1960 kościół otrzymał tytuł bazyliki.

HISTORIA CYTADELI WARSZAWSKIEJ

I X PAWILONU

Fragment ekspozycji poświęcony Powstaniu Styczniowemu

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej to jedno z najważniejszych muzeów martyrologicznych na ziemiach polskich.

Zlokalizowane na terenie twierdzy zbudowanej przez cara Mikołaja I w latach 1832-1834 po stłumieniu powstania listopadowego. Cytadela obsadzona silnym garnizonem, wyposażona w kilkaset armat, wzmocniona w latach późniejszych systemem 5 fortów oraz przyczółkiem mostowym na Pradze, miała zwiększyć kontrolę władz rosyjskich nad buntowniczą Warszawą; jednocześnie stała się kolejnym ogniwem w łańcuchu twierdz chroniących zachodnie rubieże Imperium Romanowów. W jej skład weszły m.in. istniejące od 1725 r. dawne koszary gwardii koronnej pieszej trzech ostatnich władców niepodległej Rzeczypospolitej, po 1815 r. przemianowane przez Rosjan na koszary Aleksandrowskie.

Tablica straconych na stokach Cytadeli Warszawskiej umieszczona w tzw. "korytarzu śmierci"

W jednym z budynków, tzw. X Pawilonie powstałym w l. 1826-1828 w ramach rozbudowy wspomnianych koszar, zostało zlokalizowane centralne więzienie śledcze dla więźniów politycznych. Według szacunkowych danych przez Cytadelę, w której urzędowała komisja śledcza i ferujący wyroki sąd wojenny, przewinęło się około 40 tysięcy więźniów - bojowników o wyzwolenie narodowe i przemiany społeczne: członków tajnych organizacji niepodległościowych, uczestników powstań narodowych (zwłaszcza powstania styczniowego), działaczy polskiego ruchu robotniczego, uczestników rewolucji 1905-1907 r., uczestników manifestacji patriotycznych, strajków robotniczych i wielu innych. Kilkuset z nich stracono na stokach twierdzy, tysiące wywieziono stąd na katorgę bądź zesłanie syberyjskie. Wśród więźniów X Pawilonu były tak wybitne postaci polskiej historii jak Romuald Traugutt, Józef Piłsudski, Roman Dmowski, Gustaw Ehrenberg, ks. Piotr Ściegienny, Stefan Okrzeja i wielu innych.

Brama Straceń

Również okupanci niemieccy w latach 1915-1918 wykorzystywali Cytadelę do celów wojskowych; X Pawilon pełnił wówczas także funkcję więzienną, a na stokach odbywały się egzekucje.

Symboliczny cmentarz straconych na stokach Cytadeli Warszawskiej

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., kiedy Cytadelę przejęło wojsko polskie, w X Pawilonie mieścił się początkowo areszt dla osób podlegających sądownictwu wojskowemu, później zaś przeznaczono go na mieszkania dla wojskowych z miejscowego garnizonu, a we wschodnim skrzydle wyeksponowano pamiątki po więźniach.

Cela zbiorowa w X Pawilonie

W latach okupacji niemieckiej 1939-1945 Cytadela, obsadzona oddziałami Wehrmachtu i SS, stanowiła silny punkt oparcia władz niemieckich.

Sala Komisji Śledczej

Po II wojnie światowej Cytadela znalazła się w gestii wojska. X Pawilon wydzielono wraz z najbliższym otoczeniem i udostępniono zwiedzającym w 1963 r., w 100-lecie wybuchu powstania styczniowego, jako Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej (stanowiące od 1990 r. oddział Muzeum Niepodległości w Warszawie).

Wejście na dziedziniec X Pawilonu

EKSPOZYCJE STAŁE W MUZEUM X PAWILONU

"Więźniowie X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej"

Zorganizowana w zrekonstruowanych wnętrzach więziennych ukazuje na tle dziejów obiektu historię zmagania Polaków o wyzwolenie narodowe i przemiany społeczne w epoce zaborów poprzez przedstawienie sylwetek więzionych tu osób oraz wydarzeń i organizacji, w których działali, poczynając od spisków niepodległościowych z lat 1830-tych aż do odzyskania niepodległości w 1918 r. Składają się na nią akta carskich władz represyjnych: dokumenty więzienne, śledcze i sądowe, prasa i druki ulotne poszczególnych organizacji, fotografie czołowych więźniów, pozostałe po nich pamiątki osobiste, realia i dzieła sztuki oraz cele imienne wielu więzionych tu wybitnych Polaków. X Pawilon jako miejsce, w którym rozstrzygały się losy wielu późniejszych katorżników i zesłańców, eksponuje również martyrologię Polaków na Syberii w epoce zaborów, ukazaną m.in. w kolekcji prac malarza - sybiraka Aleksandra Sochaczewskiego, także więźnia X Pawilonu. Z ww. ekspozycją związane jest również otoczenie X Pawilonu - dawny dziedziniec więzienny będący miejscem spacerów aresztantów, droga straceń i Brama Straceń, przez którą wyprowadzano skazańców na miejsce egzekucji, oraz dwa upamiętnione miejsca kaźni: na stokach nad Wisłą miejsce egzekucji działaczy polskiego ruchu robotniczego, zwłaszcza uczestników rewolucji 1905-1907 r. wraz z symbolicznym cmentarzem straconych, oraz leżące na południe od Cytadeli miejsce egzekucji powstańców styczniowych, m.in. członków Rządu Narodowego z R. Trauguttem na czele.

Eliza Orzeszkowa „Gloria Victis” - fragmenty

Wodzem ich był człowiek świętego imienia, które brzmiało: Romuald Traugutt. Pytasz, dlaczego świętym jest to imię? Albowiem według przykazania Pana opuścił on żonę i dzieci, dostatki i spokój, wszystko, co pieści, wszystko, co raduje i jest życia ponętą, czarem, skarbem, szczęściem, a wzięwszy na ramiona krzyż narodu swego, poszedł za idącym ziemią tą słupem ognistym i w nim zgorzał. Nie tutaj zgorzał. Nie w tej mogile śpi. Kędyś daleko. Ale wówczas na czele hufca tego na tę polanę przyszedł i patrzyliśmy na niego my, drzewa.

Po razy wiele w czasach dalekich spod głazu niewoli, który tę ziemię tłoczył, wzbijał się był słup ognisty ku obiecanej krainie wolności wiodący i gromady ludzi za nim szły. Wzbił

się i teraz, gromady ludzi za nim poszły, ta była jedną z nich, a on jej przywoził. Widziałyśmy jego czarnowłosą głowę z oczyma myśliciela i uśmiechem dziecka. Oczy miał mądre, smutne — podobno bratem bliźniaczym mądrości bywa u ludzi smutek — a uśmiech świeży, perłowy, z kroplą słodyczy dziecięcej albo niewieściej. Przez czoło śniade palec tragicznych przeznaczeń wczesnie przeciągnął mu zmarszczkę surową, niekiedy aż groźną.

I głos jego słyszałyśmy z brzmieniem jak stal dzwoniącym, rozkazującym, niekiedy aż groźnym. Tak grzmieć musiał w wąwozie termopilemskim głos Leonidasa.

Nie niewolnicy to byli na arkanie przemocy do boju ciągnięci, lecz dobrowolni ofiarnicy wysokich ołtarzy. Ze światłem idei w głowach, z ogniem miłości w sercach, głowy i serca nieśli wysoko. Byli silni, śmiali, gwarni i czy uwierzysz, wietrze prędko? — byli szczęśliwi. Zapewne uwierzysz, bo wiedzieć o tym musisz, że na Gwieździe, która nazywa się Ziemią, dusze ludzkie i szczęścia ludzkie istnieją w mnóstwie odmian i że, jak motyl na kwiat wybrany, dusza ludzka zlatuje zazwyczaj na tę odmianę szczęścia, która najwięcej do niej samej jest podobna. Ich dusze przyciągnęło ku sobie to szczęście, co rozkwita na wysokich górach i ma kielich purpurowy, a koronę uplecioną z cierni.

"Józef Piłsudski w X Pawilonie" (stanowiąca wyodrębnioną część powyższej ekspozycji) Ukazuje fragment biografii J. Piłsudskiego wiążący się z X Pawilonem: jego pobyt tutaj, kiedy jako czołowy przywódca PPS i redaktor "Robotnika" został tu osadzony wraz z żoną Marią 18 IV 1900 po wykryciu drukarni tego pisma w jego ówczesnym mieszkaniu w Łodzi. Dokumenty i fotografie ilustrują jego aresztowanie, pobyt w X Pawilonie, przebieg śledztwa, okoliczności związane z symulowaniem przezeń choroby psychicznej w celu wydostania się stąd, wreszcie przewiezienie go 15 XII t.r. na "leczenie" do szpitala w Petersburgu i udaną stamtąd ucieczkę 14 V 1901.

„SYBIRACY 1940 – 1956”

Wystawa "Sybiracy 1940-1956" upamiętnia losy Polaków represjonowanych na Wschodzie. Jej wielowątkowa tematyka koncentruje się na dwóch zasadniczych problemach - realiach życia na tzw. wolnym osiedleniu i świadectwach pobytu obywateli Rzeczypospolitej w sowieckich obozach. Na ekspozycji przedstawione są też wybrane aspekty polskiego wychodźstwa z ZSRR w czasach II wojny światowej oraz dzisiejsze działania dokumentujące stalinowskie represje.

Zdjęcia z wycieczki w dniu 25.03.2010

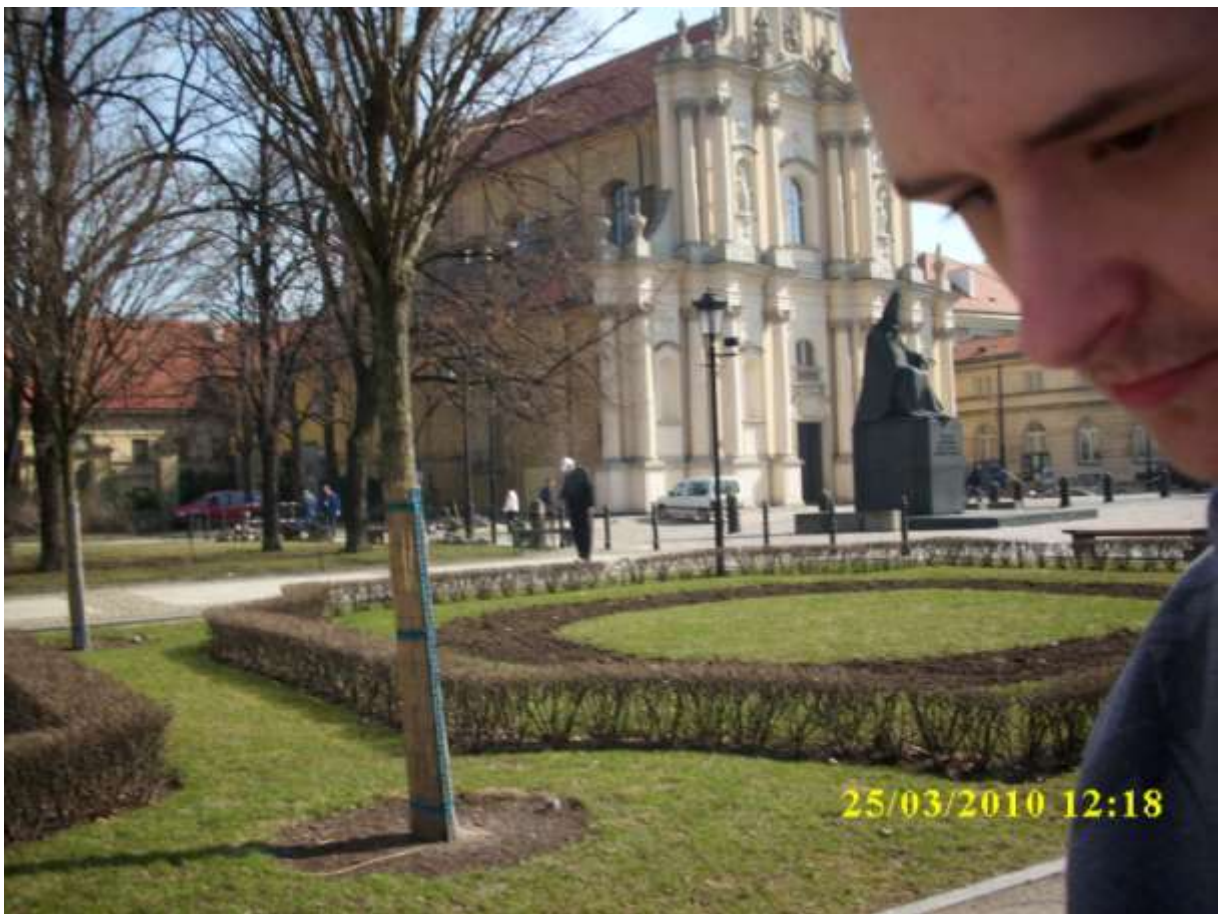

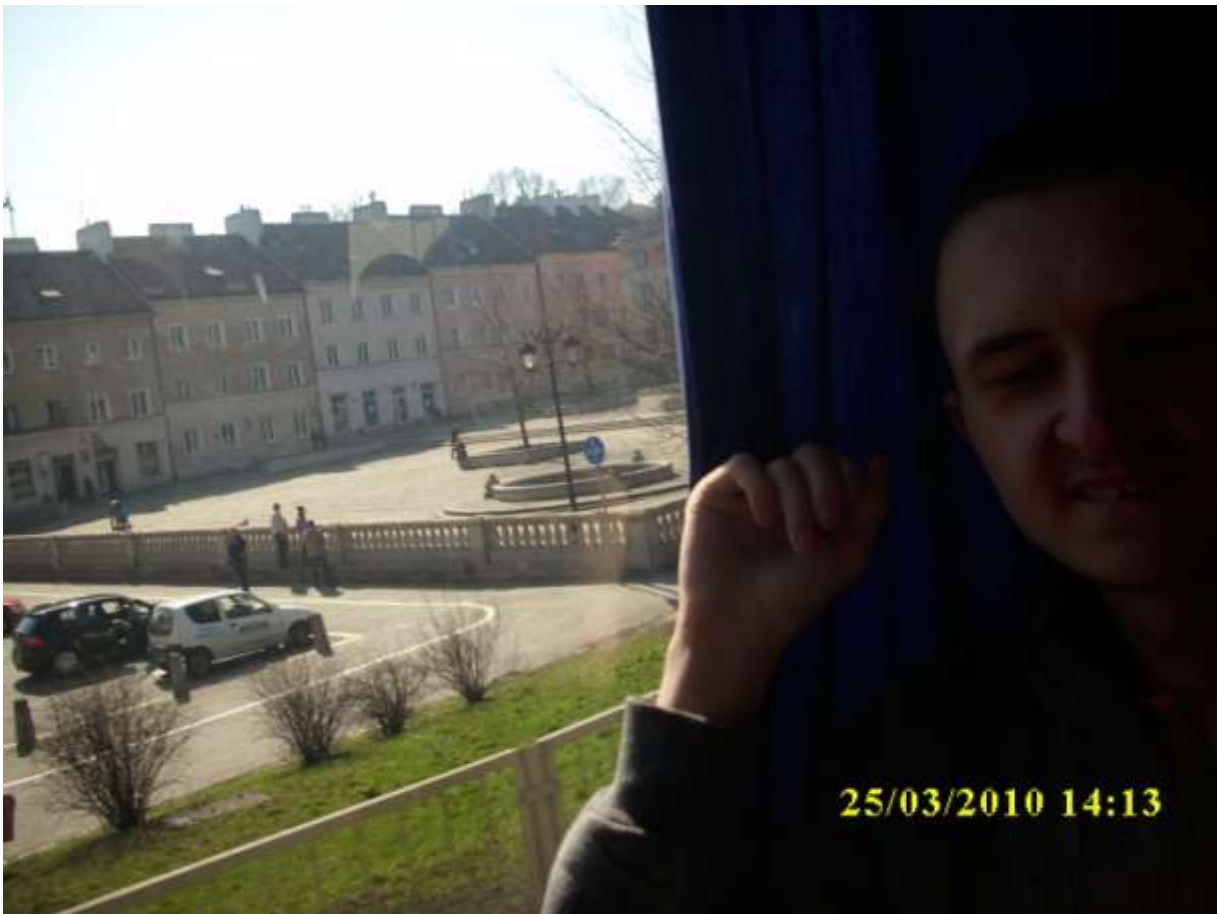

Zdjęcia wykonał Stanisław Senatorski klasa IIIc LO

Wszystkie wycieczki były profesjonalnie prowadzone przez licencjonowanego przewodnika, w autokarze młodzież otrzymała karty pracy opracowane przez organizatorów, które musiała wypełnić posługując się otrzymanym wcześniej materiałem edukacyjnym; wielu istotnych informacji na temat mijanych i zwiedzanych zabytków, a także historii Warszawy udzielała Pani przewodnik.

Do udziału w naszym projekcie zgłosiło akces kilka szkół warszawskich, których kształcą się uczniowie niepełnosprawni. Natomiast w realizacji całego przedsięwzięcia wzięły udział, razem z nami, dwie szkoły, które zgłosiły się jako pierwsze CIX Liceum Ogólnokształcące im. Heleny Modrzejewskiej i LXV Liceum Ogólnokształcące im. gen. Józefa Bema.

Uroczysta Gala podsumowująca realizację całości projektu połączona z rozdaniem nagród dla wyróżnionych uczniów, którzy nadstawili swoje prezentacje, częścią artystyczną z udziałem zaproszonych, honorowych gości odbędzie się w dniu 14.12.2010 o godzinie 13 w Centrum Promocji Kultury dzielnicy Praga-Południe, ulica Podskarbińska 2.

Organizatorzy projektu serdecznie dziękują opiekunom grup wycieczkowych z LXV LO im. gen. Józefa Bema, ul. Marynarska 2/6 i CIX LO z oddziałami integracyjnymi im. Heleny Modrzejewskiej ul. Hirszwelda 11 biorących udział w naszym przedsięwzięciu oraz uczniom z tych szkół, a przede wszystkim tym spośród nich, którzy wykonali prezentacje konkursowe.

Organizatorzy dziękują Stasiowi Senatorskiemu absolwentowi CXI LO za pomoc przy konstruowaniu materiałów dydaktycznych wykorzystywanych przez uczniów jak i nauczycieli przy projekcie oraz jako pomoce naukowe podczas zajęć szkolnych.